

Η παραγωγική κατάληξη *-ίτις/-ίτιδα* στην ιατρική ορολογία

Τατιάνα Βαλεοντή

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρούσα εργασία, εξετάζεται η παραγωγική κατάληξη *-ίτις/-ίτιδα*, η οποία στο πλαίσιο της ιατρικής ορολογίας εκφράζει τη φλεγμονή κάποιας ανατομικής δομής. Η δομή αυτή εκφράζεται ορολογικά με το μέρος του αντίστοιχου ιατρικού όρου που προηγείται της κατάληξης *-ίτιδα* (παραγωγικό θέμα) (π.χ. λάρυγγ-ας → λάρυγγ-ίτιδα, επιπεφυκ-ώς → επιπεφυκ-ίτιδα, στόμα/στόματ-ος → στοματ-ίτιδα).

Γίνεται καταλογογράφηση των νεοελληνικών και ισοδύναμων αγγλικών ιατρικών όρων με την κατάληξη *-ίτιδα* και *-itis*, αντίστοιχα, με διάκριση των προσδιορισμών με τους οποίους αυτοί απαντώνται (π.χ. *οξεία σκωληκοειδίτιδα*, *μέση πυώδης ωτίτιδα*, *χρόνια παγκρεατίτιδα*).

Μελετώνται οι μηχανισμοί σχηματισμού των όρων με την κατάληξη αυτή – είτε πρόκειται για *απλούς όρους* είτε για *σύμπλοκους όρους* – ως προς τα συνθετικά του θέματός τους, βάσει των κανόνων της σύνθεσης και παραγωγής που χρησιμοποιήθηκαν κατά τη δημιουργία τους, με αναφορά στους αντίστοιχους κανόνες που ισχύουν σήμερα.

The derivational ending *-ίτις/-ίτιδα* in medical terminology

Tatiana Valeonti

ABSTRACT

In this paper the derivational ending *-ίτις/-ίτιδα* is examined; within the framework of medical terminology this ending designates the inflammation of a human anatomical structure. This structure is terminologically expressed by the part of the corresponding medical term which precedes the ending *-ίτις/-ίτιδα*. (derivational stem) (e.g. λάρυγγ-ας → λάρυγγ-ίτιδα, επιπεφυκ-ώς → επιπεφυκ-ίτιδα, στόμα/στόματ-ος → στοματ-ίτιδα).

The modern Greek medical terms ending in *-ίτιδα* and their English equivalents ending in *-itis* have been listed in a general catalog, by separating the qualifiers with which they are found (e.g. *οξεία σκωληκοειδίτιδα*, *μέση πυώδης ωτίτιδα*, *χρόνια παγκρεατίτιδα*).

The term formation mechanisms of the terms with this ending – either *simple terms* or *complex terms* – are studied with regard to the components of their stems, in accordance with the composition and derivation rules used in their creation, in reference with the corresponding rules applied today.

1 Φλεγμονή

Φλεγμονή είναι το αποτέλεσμα της ενεργοποίησης κυτταρικών και πρωτεϊνικών συστατικών του αίματος από μια ιστική βλάβη που προκλήθηκε από μικροβιακούς¹, χημικούς², φυσικούς³ ή ανοσολογικούς παράγοντες, με σκοπό αρχικά τον περιορισμό της έκτασης της βλάβης και τελικά την όσο το δυνατόν καλύτερη αποκατάσταση της δομής και της λειτουργίας του ιστού.

Καθώς η φλεγμονή προκαλεί ή συνοδεύει ένα μεγάλο μέρος των ανθρώπινων ασθενειών, προκάλεσε την προσοχή των μεγαλύτερων ιατρικών προσωπικοτήτων κατά το πέρασμα του χρόνου. Παρ' όλο που η έρευνα γύρω από τη φλεγμονή έχει φτάσει πλέον σε κυτταρικό επίπεδο, λείπουν ακόμα στοιχεία για τη διεκρίνιση του πλήρους και ακριβούς μηχανισμού της.

Σύμφωνα με τον Κέλσιο (1^{ος} αι μ.Χ.), τα χαρακτηριστικά συμπτώματα της φλεγμονής είναι:

- Rubor (ερυθρότητα)
- Tumor (οίδημα)
- Calor (θερμότητα)
- Dolor (πόνος)

στα οποία ο Ρούντολφ Βίρκοφ (1821-1902), δεκαοκτώ αιώνες αργότερα, πρόσθεσε :

- Functio laesa (απώλεια λειτουργικότητας)

Ο όρος «φλεγμονή» προέρχεται από το ομηρικό ουσ. φλέγμα (= καύση, ανάφλεξη), περιγράφοντας έτσι το σύμπτωμα της θερμότητας. Από τον Ιπποκράτη κι έπειτα εδραιώθηκε στην ιατρική ορολογία.

2 Η κατάληξη -ίτις/-ίτιδα

Η κατάληξη -ίτις χρησιμοποιούνταν ήδη από τον Ιπποκράτη για να δηλώσει την ύπαρξη φλεγμονής. Ο όρος **νεφρίτιδα**, για παράδειγμα, έχει ταξιθέψει στο χρόνο αναλλοίωτος και αναφέρεται ακόμα, όπως και τότε, στη φλεγμονή του νεφρού, παρ' όλο που οι γνώσεις μας για την εν λόγω ασθένεια και τη θεραπευτική της προσέγγιση πολλαπλασιάστηκαν στο χρόνο που μεσολάβησε. Το ίδιο ισχύει για την **πλευρίτιδα**, τη φλεγμονή του υπεζωκοτικού υμένα που περιβάλλει τους πνεύμονες και για την ιδιαίτερα γνωστή φλεγμονή των αρθρώσεων **αρθρίτιδα**.

¹ Βακτήρια, ιοί, μύκητες, πρωτόζωα, σκώληκες

² Οξέα, βάσεις, ενδογενείς ουσίες

³ Θερμότητα, ψύχος, ακτινοβολίες, τραύματα

Με ενδιάμεσο σταθμό τη λατινική της απόδοση **-itis** (π.χ. neph-itis), η κατάληξη αυτή πέρασε σε διάφορες γλώσσες είτε αναλλοίωτη όπως έγινε με τα αγγλικά (neph-itis), με τα ισπανικά (nefr-itis) και με τα γερμανικά (Nefr-itis) είτε με κάποια προσαρμογή όπως έγινε με τα γαλλικά (néphr-ite) και με τα ιταλικά (nefr-ite).

Σήμερα, στην ελληνική ιατρική ορολογία χρησιμοποιούνται εκατοντάδες όροι με την σύγχρονη μορφή της κατάληξης, **-ίτιδα**, που κατασημαίνουν μια πληθώρα φλεγμονών.

Στην ειδική γλώσσα της ιατρικής οι όροι με κατάληξη **-ίτιδα** κατασημαίνουν σχεδόν πάντα φλεγμονή. Η **ραχίτιδα** και η **δακτυλίτιδα** είναι δύο από τις πολύ λίγες εξαιρέσεις. Η **ραχίτιδα** εξακολούθησε να κατασημαίνει την ίδια νόσο ακόμα και αφού ανακαλύφθηκε ότι αυτή δεν είναι φλεγμονώδης όπως υπέθεταν αρχικά. Η **δακτυλίτιδα** δεν αφορά νόσο, αλλά πρόκειται για ένα φυτό μεγάλης ιατρικής αξίας λόγω της ισχυρής αντιαρρυθμικής του δράσης.

Αντίθετα υπάρχουν αρκετές φλεγμονώδεις νόσοι που δεν περιγράφονται από όρους με αυτήν την κατάληξη. Συνήθως πρόκειται για λοιμώξεις που προκαλούν χαρακτηριστικές αλλοιώσεις στους ιστούς, όπως είναι η **πνευμονία** και η **φυματίωση**.

3 Καταλογογράφηση των ιατρικών όρων με κατάληξη **-ίτιδα, από σύγχρονες βιβλιογραφικές πηγές**

Για να μελετηθεί ο ρόλος της κατάληξης **-ίτιδα** στην σύγχρονη ιατρική ορολογία, ήταν απαραίτητο να συγκεντρωθούν όσο το δυνατόν περισσότεροι ιατρικοί όροι που την περιέχουν. Συνολικά χρησιμοποιήθηκαν δεκατρείς βιβλιογραφικές πηγές (Πηγές [1] έως [13]), στις οποίες περιλαμβάνεται ένα ιατρικό λεξικό, ένα λεξικό της κοινής νεοελληνικής γλώσσας και ιατρικά βιβλία διάφορων ειδικοτήτων, όπως παθολογίας, ουρολογίας, δερματολογίας, οφθαλμολογίας και παθολογικής ανατομικής. Ο Γενικός Κατάλογος περιλαμβάνει συνολικά 1280 όρους και δίνεται ως Παράρτημα Α στην ηλεκτρονική έκδοση του παρόντος που θα αναρτηθεί στην ιστοσελίδα του συνεδρίου (<http://www.eleto.gr/gr/Conference07.htm>). Ο Πίνακας 1 είναι ένα απόσπασμα του Γενικού Καταλόγου. Η τρίτη στήλη του πίνακα περιλαμβάνει τη λέξη με την κατάληξη **-ίτιδα**, που είτε αποτελεί από μόνη της ιατρικό όρο, είτε αποτελεί το *προσδιοριζόμενο συνθετικό* ενός ιατρικού όρου. Η δεύτερη και η τέταρτη στήλη περιέχουν τα υπόλοιπα συστατικά του όρου, τα οποία αποτελούν *προσδιοριστικά συνθετικά* των αντίστοιχων πλήρων όρων. Στην τέταρτη στήλη βρίσκονται οι αγγλικές αποδόσεις των όρων και στην πέμπτη στήλη, οι πηγές στις οποίες βρέθηκε ο αντίστοιχος όρος.

Πίνακας 1 Απόσπασμα από τον «Γενικό κατάλογο ιατρικών όρων με κατάληξη -ίτιδα, από σύγχρονες βιβλιογραφικές πηγές» (Παράρτημα Α)

A/A	Ηγούμενο προσδιοριστικό συνθετικό του όρου	Προσδιοριζόμενο συνθετικό του όρου με κατάληξη -ίτιδα	Επόμενο προσδιοριστικό συνθετικό του όρου	Ισοδύναμος αγγλικός όρος	Πηγές
413	χρόνια βακτηριακή	επιπεφυκίτιδα		chronic bacterial conjunctivitis	[12]
414		επιπλοΐτιδα		omentitis	[1]
415		επισκληρίτιδα		episcleritis	[1], [3], [12]
416	απλή	επισκληρίτιδα		simple episcleritis	[12]
417	οζώδης	επισκληρίτιδα		nodular episcleritis	[12]
418		επιφυσίτιδα		epiphysitis	[1]
419		ηθμοειδίτιδα		ethmoiditis	[11]
420	οξεία	ηθμοειδίτιδα		acute ethmoiditis	[11]
421	χρόνια	ηθμοειδίτιδα		chronic ethmoiditis	[11]
422		ημιγλωσσίτιδα		hemiglossitis	[1]
423		ηπατίτιδα		hepatitis	[1], [2], [3], [4], [8], [13]
424		ηπατίτιδα	A	hepatitis A	[1], [4], [8], [13]
425		ηπατίτιδα	από μετάγγιση	transfusion hepatitis	[13]
426		ηπατίτιδα	B	hepatitis B	[1], [4], [8], [13]
427		ηπατίτιδα	Γ	hepatitis C	[4], [8], [13]
428		ηπατίτιδα	Δ	hepatitis D	[1], [4], [8], [13]
429		ηπατίτιδα	E	hepatitis E	[4], [8], [13]
430	αλκοολική	ηπατίτιδα		alcoholic hepatitis	[3], [13]
431	ανικτερική	ηπατίτιδα		anicteric hepatitis	[1]
432	αυτοάνοση	ηπατίτιδα		autoimmune hepatitis	[3], [4], [8], [13]
433	ιογενής	ηπατίτιδα		viral hepatitis	[1], [3], [4], [5], [13]
434	ισχαιμική	ηπατίτιδα		ischemic hepatitis	[3]
435	κοκκιωματώδης	ηπατίτιδα		granulomatous hepatitis	[13]
436	λυκοειδής	ηπατίτιδα		lupoid hepatitis	[1]
437	μη-A, μη-B	ηπατίτιδα		non-A, non-B hepatitis	[1]

4 Ορολογική ανάλυση του σχηματισμού ιατρικών όρων με κατάληξη -ίτιδα

4.1 Η παραγωγή και η σύνθεση

Κύριοι τρόποι σχηματισμού λέξεων της ελληνικής γλώσσας είναι η *παραγωγή* και η *σύνθεση*. Στην παραγωγή, μια νέα λέξη σχηματίζεται από το θέμα μιας άλλης λέξης, που ονομάζεται *παραγωγικό θέμα*, και από μια κατάληξη, που ονομάζεται *παραγωγική κατάληξη*. Για

παράδειγμα, το ρήμα «αρχίζω» παράγεται από το θέμα αρχ- του ουσιαστικού «αρχή» και την παραγωγική κατάληξη -ίζω.

Στη σύνθεση, μια νέα λέξη σχηματίζεται από την ένωση των θεμάτων δύο άλλων λέξεων. Για παράδειγμα, η λέξη «νοτιοανατολικός» συντίθεται από τα επίθετα «νότιος» και «ανατολικός». Ένα σύνθετο μπορεί να είναι *παρατακτικό*, *προσδιοριστικό*, *κτητικό* ή *αντικειμενικό*. Από τα είδη αυτά μας ενδιαφέρουν εδώ τα δύο πρώτα. Τα **παρατακτικά σύνθετα** σημαίνουν ό,τι και τα δύο *άμεσα συνθετικά* τους, ενωμένα με το σύνδεσμο *και*, π.χ. *μαχαιροπίρουνα* (= μαχαίρια και πιρούνια), *ανεβοκατεβαίνω* (ανεβαίνω και κατεβαίνω). Στα **προσδιοριστικά σύνθετα** το πρώτο συνθετικό προσδιορίζει το δεύτερο, π.χ. *αγριόγατα* (= άγρια γάτα), *βιβλιοφάγος* (= αυτός που διαβάζει με μανία - «τρώει» – βιβλία).

Σε ορισμένες περιπτώσεις, σύνθετες λέξεις συμμετέχουν στη σύνθεση άλλων λέξεων, οι οποίες ονομάζονται **επισύνθετα**. Παράδειγμα είναι η λέξη *παραλληλεπίπεδος* που συντίθεται από τα σύνθετα επίθετα *παράλληλος* και *επίπεδος*.

Σε άλλες περιπτώσεις, τρεις ή περισσότερες λέξεις σχηματίζουν μια σύνθετη λέξη, που λέγεται **πολυσύνθετο**. Πολυσύνθετο π.χ. είναι το *Παρασκευοσαββατοκύριακο*.

Υπάρχουν, επίσης, μερικά σύνθετα που έχουν δύο τύπους, τα **διπλότυπα**, γιατί μπορεί να αλλαχτεί η σειρά των συνθετικών τους. Παράδειγμα είναι το *καρδιοχτύπι*, *χτυποκάρδι*.

Οι λέξεις που παράγονται από σύνθετα, επισύνθετα ή πολυσύνθετα ονομάζονται **παρασύνθετα**. Η «παραγωγή» είναι παρασύνθετο του ρήματος «παράγω», που συντίθεται από την πρόθεση «παρά» και το ρήμα «άγω».

Στα παρακάτω με τον όρο **σύνθετα** θα εννοούμε και τις τρεις κατηγορίες: *σύνθετα*, *επισύνθετα* και *πολυσύνθετα*.

4.2 Πίνακας ορολογικής ανάλυσης του σχηματισμού ιατρικών όρων με κατάληξη -ίτιδα

Από τη μελέτη όλων των όρων του Γενικού Καταλόγου προέκυψε ο κατάλογος του Παραρτήματος Β, όπου γίνεται ανάλυση του σχηματισμού των όρων της τρίτης στήλης του Πίνακα 1 (με κατάληξη -ίτιδα). Κύριο μέρος του Παραρτήματος Β είναι ο Πίνακας 2. Στην πρώτη στήλη του Πίνακα 2 περιλαμβάνεται ο όρος που κατασημαίνει το φλεγμαίον μέρος του σώματος. Στη δεύτερη στήλη αναφέρεται η ορολογική κατηγορία του όρου της πρώτης στήλης. Οι όροι έχουν χωριστεί σε τέσσερις ορολογικές κατηγορίες: *απλός όρος (ΑΟ)*, *σύμπλοκος όρος (μονολεκτικός ή πολυλεκτικός) στον οποίο προηγείται το προσδιοριστικό συνθετικό και έπεται το προσδιοριζόμενο συνθετικό (ΠΠ)*, *σύμπλοκος όρος (μονολεκτικός ή*

πολυλεκτικός) στον οποίο προηγείται το προσδιοριζόμενο συνθετικό και έπεται το προσδιοριστικό συνθετικό (Ππ) και σύμπλοκος όρος (μονολεκτικός ή πολυλεκτικός) στον οποίο τα άμεσα συνθετικά είναι μη χαρακτηρίσιμα (ΜΧ). Στην τρίτη στήλη αποδίδεται η έννοια του όρου ως «φλεγμονή» της αντίστοιχης ανατομικής δομής. Η λέξη που περιλαμβάνεται στην τέταρτη στήλη – όπου υπάρχει – θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα ενδιάμεσο στάδιο σύνθεσης (λανθάνον σύνθετο) από το οποίο με παραγωγή προκύπτει ο τελικός όρος. Στην πέμπτη στήλη αναγράφεται το παραγωγικό θέμα του τελικού όρου και στην έκτη στήλη αναγράφεται τι τύπου παράγωγο είναι ο τελικός όρος. Υπάρχουν τέσσερις τύποι παραγώγου στον πίνακα, παράγωγο του προσδιοριστικού συνθετικού (π), του Προσδιοριζόμενου συνθετικού (Π), του προσδιοριστικού και του Προσδιοριζόμενου συνθετικού (π + Π) και του λανθάνοντος συνθέτου (Λ). Η έκτη και τελευταία στήλη περιλαμβάνει τους τελικούς όρους με κατάληξη -ίτιδα.

Πίνακας 2 Ορολογική ανάλυση του σχηματισμού επιλεγμένων αντιπροσωπευτικών ιατρικών όρων με κατάληξη -ίτιδα

Όρος που κατασημαίνει το φλεγμαίνον μέλος Ο	Ορολογική κατηγορία ⁴	Απόδοση της έννοιας ως «φλεγμονής» του υπόψη μέλους	Ενδιάμεσο λανθάνον σύνθετο Λ	Παραγωγικό θέμα	Τύπος παραγώγου	Τελικός όρος
Μονολεκτικό ουσιαστικό (απλό ή σύμπλοκο)						
άρθρωση	ΑΟ	άρθρωσης φλεγμονή		αρθρ-	παράγωγο του Ο	αρθρίτιδα
ήπαρ	ΑΟ	ήπατος φλεγμονή		ηπατ-	παράγωγο του Ο	ηπατίτιδα
ίρις	ΑΟ	ίριδος φλεγμονή		ιριδ-	παράγωγο του Ο	ιριδίτιδα
νεφρός	ΑΟ	νεφρού φλεγμονή		νεφρ-	παράγωγο του Ο	νεφρίτιδα
τένοντας	ΑΟ	τένοντα φλεγμονή		τενοντ-	παράγωγο του Ο	τενοντίτιδα
ακροποσθία	πΠ	ακροποσθίας φλεγμονή		ακροποσθ-	παράγωγο του Ο	ακροποσθίτιδα
ενδοκάρδιο	πΠ	ενδοκαρδίου φλεγμονή		ενδοκαρδ-	παράγωγο του Ο	ενδοκαρδίτιδα
λεμφαγγείο	πΠ	λεμφαγγείου φλεγμονή		λεμφαγγει-	παράγωγο του Ο	λεμφαγγειίτιδα
περιμύιο	πΠ	περιμυίου φλεγμονή		περιμυ-	παράγωγο του Ο	περιμυίτιδα
χολαγγείο	πΠ	χολαγγείου φλεγμονή		χολαγγει-	παράγωγο του Ο	χολαγγειίτιδα
οισοφάγος	ΜΧ	οισοφάγου φλεγμονή		οισοφαγ-	παράγωγο του Ο	οισοφαγίτιδα
ρινοφάρυγγας	ΜΧ	ρινοφάρυγγα φλεγμονή		ρινοφαρυγγ-	παράγωγο του Ο	ρινοφαρυγγίτιδα
Διλεκτικό σύμπλοκο (Επίθετο + Ουσιαστικό)						
παραρρίνιοι κόλποι	πΠ	παραρρίνιων κόλπων φλεγμονή	(παραρρινόκολπος)	παραρρινοκολπ-	παράγωγο του Λ	παραρρινοκολπίτιδα
χοληδόχος κύστη	πΠ	χοληδόχου κύστης φλεγμονή	(χολοκύστη)	χολοκυστ-	παράγωγο του Λ	χολοκυστίτιδα
μεσοσπονδύλιος δίσκος	πΠ	(μεσοσπονδύλιου) δίσκου φλεγμονή		δισκ-	παράγωγο του Π	δισκίτιδα
ουροδόχος κύστη	πΠ	(ουροδόχου) κύστης φλεγμονή		κυστ-	παράγωγο του Π	κυστίτιδα
ιγμόρειο άντρο	πΠ	ιγμορείου (άντρου) φλεγμονή		ιγμορ-	παράγωγο του π	ιγμορίτιδα
σκωληκοειδής απόφυση	πΠ	σκωληκοειδούς (απόφυσης) φλεγμονή		σκωληκοειδ-	παράγωγο του π	σκωληκοειδίτιδα
Διλεκτικό σύμπλοκο (Ουσιαστικό + Ουσιαστικό)						

⁴ Οι ορολογικές κατηγορίες είναι: **ΑΟ**: απλός όρος, **πΠ**: σύμπλοκος όρος (μονολεκτικός ή πολυλεκτικός) στον οποίο προηγείται το προσδιοριστικό συνθετικό (π) και έπεται το προσδιοριζόμενο συνθετικό, **Ππ**: σύμπλοκος όρος (μονολεκτικός ή πολυλεκτικός) στον οποίο προηγείται το προσδιοριζόμενο συνθετικό (π) και έπεται το προσδιοριστικό συνθετικό και **ΜΧ**: σύμπλοκος όρος (μονολεκτικός ή πολυλεκτικός) στον οποίο τα άμεσα συνθετικά είναι μη χαρακτηρισίμα.

Όρος που κατασημαίνει το φλεγμαίνον μέλος Ο	Ορολογική κατηγορία ⁴	Απόδοση της έννοιας ως «φλεγμονής» του υπόψη μέλους	Ενδιάμεσο λανθάνον σύνθετο Λ	Παραγωγικό θέμα	Τύπος παραγώγου	Τελικός όρος
άκρου δέρμα	ΠΠ	άκρου δέρματος φλεγμονή	(ακρόδερμα)	ακροδερματ-	παράγωγο του Λ	ακροδερματίτιδα
σπείραμα νεφρού	ΠΠ	σπειράματος νεφρού φλεγμονή	(σπειραματόνεφρος ⁵)	σπειραματονεφρ-	παράγωγο του Λ	σπειραματονεφρίτιδα
θύλακας τρίχας	ΠΠ	θύλακα (τρίχας) φλεγμονή		θυλακ-	παράγωγο του Π	θυλακίτιδα
κοίτη όνυχα	ΠΠ	(κοίτης) όνυχα φλεγμονή		ονυχ-	παράγωγο του Π	ονυχίτιδα
θύμος αδένας	ΠΠ	θύμου (αδένα) φλεγμονή		θυμ-	παράγωγο του Π	θυμίτιδα
δέρμα και μυς	ΜΧ	δέρματος και μύος φλεγμονή	(δερματομύς)	δερματομυοσ-	παράγωγο του Λ	δερματομυοσίτιδα
ρις και λάρυγγας	ΜΧ	ρινός και λάρυγγα φλεγμονή	(ρινολάρυγγας)	ρινολάρυγγ-	παράγωγο του Λ	ρινολάρυγγίτιδα
Πολυλεκτικό σύμπλοκο						
μήνιγγες και νωτιαίος μυελός	ΜΧ	μηνίγγων και (νωτιαίου) μυελού φλεγμονή	(μηνιγγομυελός/μυελομήνιγγα)	μηνιγγομυελ-μυελομήνιγγ-	παράγωγα των Λ	μηνιγγομυελίτιδα/μυελομήνιγγίτιδα
ουρητήρας και νεφρική πύελος και νεφρός	ΜΧ	ουρητήρα και νεφρικής πύελου και νεφρού φλεγμονή	(ουρητηροπυελόνεφρος)	ουρητηροπυελόνεφρ-	παράγωγο του Λ	ουρητηροπυελονεφρίτιδα
ρις και ευσταχιανή σάλπιγγα	ΜΧ	ρινός και (ευσταχιανής) σάλπιγγας φλεγμονή	(ρινοσάλπιγγα)	ρινοσάλπιγγ-	παράγωγο του Λ	ρινοσάλπιγγίτιδα
σκληρός χιτώνας και κερατοειδής χιτώνας	ΜΧ	σκληρού (χιτώνα) και κερατοειδούς (χιτώνα) φλεγμονή	(σκληροκερατοειδής)	σκληροκερατοειδ-	παράγωγο του Λ	σκληροκερατοειδίτιδα
πολιά ουσία εγκεφάλου και μήνιγγες και πολιά ουσία νωτιαίου μυελού	ΜΧ	πολιάς (ουσίας) εγκεφάλου και μηνίγγων και (πολιάς ουσίας νωτιαίου) μυελού φλεγμονή	(πολιοεγκεφαλομηνιγγομυελός)	πολιοεγκεφαλομηνιγγομυελ-	παράγωγο του Λ	πολιοεγκεφαλομηνιγγομυελίτιδα
λευκή ουσία / εγκεφάλου	ΠΠ	λευκής (ουσίας) εγκεφάλου φλεγμονή	(λευκοεγκέφαλος)	λευκοεγκεφαλ-	παράγωγο του Λ	λευκοεγκεφαλίτιδα
λευκή ουσία / νωτιαίου μυελού	ΠΠ	λευκής (ουσίας νωτιαίου) μυελού φλεγμονή	(λευκομυελός)	λευκομυελ-	παράγωγο του Λ	λευκομυελίτιδα
μέσος χιτώνας / βρόγχου	ΠΠ	μέσου (χιτώνα) βρόγχου φλεγμονή	(μεσόβρογχος)	μεσοβρογχ-	παράγωγο του Λ	μεσοβρογχίτιδα

⁵ σπειραματονεφρός αντί νεφροσπείραμα: λανθάνον προσδιοριστικό σύνθετο με αντιστροφή της σειράς των συνθετικών, όπως πονοκέφαλος αντί κεφαλόπονος.

Οι όροι της πρώτης στήλης του Πίνακα 2 είναι χωρισμένοι σε τέσσερις ομάδες:

1. Μονολεκτικό ουσιαστικό,
2. Διλεκτικό σύμπλοκο του τύπου Επίθετο + Ουσιαστικό,
3. Διλεκτικό σύμπλοκο του τύπου Ουσιαστικό + Ουσιαστικό ή
4. Πολυλεκτικό σύμπλοκο.

4.2.1 Σχηματισμός όρου από μονολεκτικό ουσιαστικό

Σε αυτήν την ομάδα ανήκει το μεγαλύτερο μέρος των ιατρικών όρων που εξετάζουμε. Η ανατομική δομή που φλεγμαίνει κατασημαίνεται από ένα μονολεκτικό ουσιαστικό, που μπορεί να είναι απλός ή σύμπλοκος όρος.

Οι απλοί όροι σχηματίζουν με παραγωγή τον ιατρικό όρο που εκφράζει φλεγμονή της αντίστοιχης ανατομικής δομής. Για παράδειγμα ο όρος *νεφρίτιδα* σχηματίζεται από το θέμα *νεφρ-* του ουσ. *νεφρός* και την παραγωγική κατάληξη *-ίτιδα* και αναφέρεται στην φλεγμονή του νεφρού. Όμοια, από το *ήπαρ* σχηματίζεται η *ηπατίτιδα* και από την *ίριδα*, η *ιριδίτιδα*.

Από τους σύμπλοκους όρους σχηματίζονται ως παρασύνθετα οι αντίστοιχοι όροι που εκφράζουν φλεγμονή. Τα ουσ. *λέμφος* και *αγγείο* συνθέτουν το *λεμφαγγείο*, από το οποίο παράγεται η *λεμφαγγειίτιδα*, ο όρος που χρησιμοποιείται για τη φλεγμονή ενός αγγείου στο οποίο κυκλοφορεί η λέμφος.

Σημειώνεται ότι οι σύμπλοκοι μονολεκτικοί όροι είναι της μορφής προσδιοριστικού-Προσδιοριζόμενου (ΠΠ), με μοναδικές εξαιρέσεις τον *οισοφάγο* και τον *ρινοφάρυγγα*, οι οποίοι αποτελούνται από μη χαρακτηρισίμα συνθετικά (ΜΧ).

4.2.2 Σχηματισμός όρου από διλεκτικό σύμπλοκο του τύπου Επίθετο+Ουσιαστικό

Σε αυτήν την ομάδα την ανατομική δομή που φλεγμαίνει την εκφράζει ένας διλεκτικός σύμπλοκος όρος, που αποτελείται από ένα προσδιοριστικό Επίθετο, ακολουθούμενο από το προσδιοριζόμενο Ουσιαστικό. Ο όρος που σημαίνει την αντίστοιχη φλεγμονή μπορεί:

- α) Να παράγεται από το προσδιοριστικό συνθετικό: *σκωληκοειδής απόφυση* (ΠΠ) – *σκωληκοειδίτιδα*
- β) Να παράγεται από το Προσδιοριζόμενο συνθετικό: *ουροδόχος κύστη* (ΠΠ) – *κυστίτιδα* και
- γ) Να είναι παρασύνθετο ενός **λανθάνοντος συνθέτου** των συστατικών του αρχικού όρου: *χοληδόχος κύστη* (ΠΠ) → *χοληκίστη* (λανθάνον σύνθετο) → *χολοκυστίτιδα*.

Τέλος, υπάρχει μια περίπτωση όπου ο τελικός όρος παράγεται τόσο από το προσδιοριστικό συνθετικό όσο και από το Προσδιοριζόμενο συνθετικό, η *μέση ωτίτιδα*, που είναι η φλεγμονή του *μέσου ωτός*.

4.2.3 Σχηματισμός όρου από διλεκτικό σύμπλοκο του τύπου Ουσιαστικό+ Ουσιαστικό

Σε αυτήν την ομάδα ανήκουν σύμπλοκα της ορολογικής κατηγορίας Ππ, όπως *σπείραμα νεφρού* και *θύλακας τρίχας*, της ορολογικής κατηγορίας πΠ, όπως *άκρου δέρμα* και *θύμος αδένας* και σύμπλοκα των οποίων τα άμεσα συνθετικά είναι μη χαρακτηρισίσιμα (ΜΧ), όπως *δέρμα και μυς* και *ρις και λάρυγγας*.

α) Σύμπλοκα Ππ ή πΠ

1. Ο όρος σχηματίζεται από το προσδιοριζόμενο συνθετικό (Π). Π.χ. *θύλακας τρίχας* (Ππ) → *θυλακίτιδα*.
2. Ο όρος σχηματίζεται από το προσδιοριστικό συνθετικό (π). Π.χ. *κοίτη όνυχα* (Ππ) → *ονυχίτιδα*.
3. Από τα μέρη του συμπλόκου *σπείραμα νεφρού* (Ππ) μπορεί να θεωρηθεί ότι σχηματίζεται το λανθάνον σύνθετο *σπειραματόνεφρος*, του οποίου το παρασύνθετο είναι ο τελικός όρος (*σπειραματονεφρίτιδα*). Ομοίως: *άκρου δέρμα* (πΠ) → *ακρόδεσμα*, → *ακροδερματίτιδα*.

Σημειώνεται ότι το προσδιοριζόμενο Ουσιαστικό είναι σε Ονομαστική πτώση και το προσδιοριστικό Ουσιαστικό σε Γενική, ανεξαρτήτως ποιο προηγείται. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί ο όρος *θύμος αδένας* (πΠ) (η φλεγμονή του οποίου ονομάζεται *θυμίτιδα*), στον οποίο και τα δύο ουσιαστικά είναι σε ονομαστική πτώση.

β) Σύμπλοκα με μη χαρακτηρισίσιμα άμεσα συνθετικά (ΜΧ)

Σε αυτές τις περιπτώσεις ανήκουν σύμπλοκα δύο ανεξάρτητων ανατομικών δομών που φλεγμαίνουν και οι δύο. Ας πάρουμε το παράδειγμα *δέρμα και μυς*. Από το (παρατακτικό) λανθάνον σύνθετο *δερματομύς* σχηματίζεται το παρασύνθετο *δερματομυοσίτιδα*. Αντίστοιχα το σύμπλοκο *ρις και λάρυγγας* δίνει το (επίσης παρατακτικό) λανθάνον σύνθετο *ρινολάρυγγας* και τελικό όρο τη *ρινολαρυγγίτιδα*.

4.2.4 Σχηματισμός όρου από πολυλεκτικό σύμπλοκο

Η τέταρτη και τελευταία ομάδα περιλαμβάνει πολυλεκτικά σύμπλοκα που αναφέρονται σε μία ανατομική δομή και είναι της μορφής Ππ και πολυλεκτικά σύμπλοκα που αποτελούνται από μη χαρακτηρισίσιμα άμεσα συνθετικά, όπως στην περίπτωση 4.2.3.β. Σε όλες τις

περιπτώσεις, ο τελικός όρος είναι παράγωγο ενός λανθάνοντος συνθέτου (*παρασύνθετο*). Στη σύνθεση του λανθάνοντος συνθέτου παραλείπονται ένα ή περισσότερα οροστοιχεία.

α) Σύμπλοκα Προσδιοριζόμενου-προσδιοριστικού (Ππ)

Λευκή ουσία (Π) *εγκεφάλου* (π). Το λανθάνον σύνθετο είναι ~~λευκοεγκεφάλος~~, και ο τελικός όρος *λευκοεγκεφαλίδα*. Ομοίως, *μέσος χιτώνας* (Π) *βρόγχου* (π) → ~~μεσόβρονχος~~ → *μεσοβρογχίτιδα*.

Λευκή ουσία (Π) *νωτιαίου μυελού* (π). Το λανθάνον σύνθετο είναι ~~λευκομυελός~~ και από αυτό προκύπτει το παρασύνθετο *λευκομυελίτιδα*.

β) Σύμπλοκα με μη χαρακτηρισίσιμα άμεσα συνθετικά (ΜΧ)

Από το σύμπλοκο *ουρητήρας και νεφρική πύελος και νεφρός* σχηματίζεται το λανθάνον σύνθετο ~~ουρητηροπυελονεφρός~~, παράγωγο του οποίου είναι η *ουρητηροπυελονεφρίτιδα*. Ομοίως, από το σύμπλοκο *ρις και ευσταχιανή σάλπιγγα* και το σύμπλοκο *πολιά ουσία εγκεφάλου και μήνιγγες και πολιά ουσία νωτιαίου μυελού* συντίθενται τα λανθάνοντα σύνθετα ~~ρινοσάλπιγγα~~ και ~~πολιοεγκεφαλομηνιγομυελός~~, και οι αντίστοιχοι τελικοί όροι είναι *ρινοσάλπιγγίτιδα* και *πολιοεγκεφαλομηνιγομυελίτιδα*.

Σημειώνεται ότι ορισμένοι όροι που σχηματίζονται όπως στο β) είναι *διπλότυπα σύνθετα*, αποτελούνται δηλαδή από συνθετικά που μπορούν να ανταλλάξουν θέσεις (π.χ. *μηνιγομυελίτιδα / μυελομηνιγγίτιδα*).

5 Προσδιορισμοί φλεγμονής που δεν αφορούν το φλεγμαίνον μέλος

Συχνά, μέρος του όρου μιας φλεγμονής αποτελούν προσδιορισμοί που δεν αφορούν την ανατομική δομή που φλεγμαίνει. Αυτοί διακρίνονται σε προσδιορισμούς που σχηματίζουν *διλεκτικό σύμπλοκο* με τον ήδη υπάρχοντα όρο και σε προσδιορισμούς που συμμετέχουν σε ένα δεύτερο στάδιο σύνθεσης με τον ήδη υπάρχοντα όρο.

Στην πρώτη περίπτωση ανήκουν προσδιορισμοί που αφορούν την *αίτια*, τη *διάρκεια* και την *πορεία* και τον *επικρατούντα τύπο* της βλάβης:

1. Ανάλογα με την *αίτια*, μια φλεγμονή μπορεί να χαρακτηριστεί *βακτηριακή*⁶, *ιογενής*, *παρασιτική*, *τραυματική* κλπ.
2. Ανάλογα με τη χρονική *διάρκεια* και την *πορεία* της, μια φλεγμονή μπορεί να χαρακτηριστεί ως *υπεροξεία*, *οξεία*, *υποξεία*, *χρόνια* ή *υποτροπιάζουσα*.

⁶ Εάν είναι γνωστό το βακτήριο μπορούμε να την χαρακτηρίσουμε «στρεπτοκοκκική», «μηνιγγιτιδοκοκκική», «κρυπτοκοκκική» κ.ο.κ.

3. Ανάλογα με τον *επικρατούντα τύπο* της βλάβης μια φλεγμονή μπορεί να χαρακτηριστεί ως ορώδης ή καταρροϊκή (*ορώδης ιριδίτιδα, καταρροϊκή ρινίτιδα*), πυώδης (*πυώδης μηνιγγίτιδα*), αιμορραγική (*αιμορραγική παγκρεατίτιδα*), νεκρωτική (*νεκρωτική εντεροκολίτιδα*), ελκώδης (*ελκώδης κολίτιδα*), υπερπλαστική ή κοκκιωματώδης (*υπερτροφική ρινίτιδα, κοκκιωματώδης αγγειίτιδα*) κλπ.

Στην δεύτερη περίπτωση, ο πρόσθετος προσδιορισμός μπορεί να αφορά:

1. Το αίτιο της φλεγμονής. Η *ακτινοδερματίτιδα* είναι *δερματίτιδα* που οφείλεται σε ακτινοβολία, η *θρομβοφλεβίτιδα* είναι *φλεβίτιδα* που οφείλεται στην ύπαρξη θρόμβου και η *αερωτίτιδα* είναι *ωτίτιδα* που οφείλεται σε έκθεση σε μεταβολές της ατμοσφαιρικής πίεσης.
2. Μία χαρακτηριστική αλλοίωση που προκαλεί η φλεγμονή. Η *μελανοδερματίτιδα* είναι *δερματίτιδα* που συνοδεύεται από εναπόθεση μελανίνης στο δέρμα, η *παχυπεριτονίτιδα* είναι *περιτονίτιδα* που χαρακτηρίζεται από πάχυνση του περιτοναίου, η *πυολαβυρινθίτιδα* είναι *λαβυρινθίτιδα* που χαρακτηρίζεται από διαπύηση και η *στεατοηπατίτιδα* είναι *ηπατίτιδα* που συνοδεύεται από συσσώρευση λίπους στο ήπαρ.
3. Τον αριθμό των δομών που προσβάλλονται. Η *μονοαρθρίτιδα* είναι η *αρθρίτιδα* σε μία άρθρωση, *ολιγοαρθρίτιδα* είναι η *αρθρίτιδα* σε τέσσερις ή λιγότερες αρθρώσεις και η *πολυαρθρίτιδα* είναι *αρθρίτιδα* σε πέντε ή περισσότερες αρθρώσεις.
4. Την πιο ακριβή θέση της φλεγμονής. Η *πανκαρδίτιδα* είναι η φλεγμονή όλων των δομών της καρδιάς, η *ακροδερματίτιδα* είναι *δερματίτιδα* των άκρων, η *ενδοκυστίτιδα* είναι η φλεγμονή του βλεννογόνου της ουροδόχου κύστης και η *περιμυοσίτιδα* είναι η φλεγμονή των ιστών γύρω από έναν μυ⁷.

6 Εξαιρέσεις

Υπάρχουν ορισμένοι όροι που δεν ακολουθούν τους κανόνες που περιγράφονται στα κεφάλαια 4 και 5. Τρεις από αυτές τις ελάχιστες εξαιρέσεις είναι οι ακόλουθες.

Η *διφθερίτιδα* οφείλει το όνομά της στην αρχαία *διφθέρα*, ένα είδος επεξεργασμένου δέρματος στο οποίο έγραφαν. Η *διφθερίτιδα* είναι φλεγμονώδης προσβολή των αμυγδαλών, του βλεννογόνου της ρινός, του φάρυγγα και/ή του λάρυγγα και χαρακτηρίζεται από τον σχηματισμό ψευδομεμβρανών που μοιάζουν με *διφθέρες*.

⁷ Ωστόσο, όροι όπως η *παγκρεατίτιδα*, η *ακροποσθίτιδα*, η *ενδοκαρδίτιδα* και η *περιμυΐτιδα*, δεν ανήκουν σε αυτήν την κατηγορία, γιατί αφορούν φλεγμονές των ανατομικών δομών *πάγκρεας*, *ακροποσθία*, *ενδοκάρδιο* και *περιμύιο*, αντίστοιχα, και σχηματίζονται όπως στην πρώτη ομάδα του Πίνακα 2.

Η *ινσουλίτιδα* είναι φλεγμονή των παγκρεατικών νησιδίων, που οδηγεί στην καταστροφή των β-κυττάρων και τη διακοπή παραγωγής ινσουλίνης από αυτά.

Η *κυτταρίτιδα*, που σύμφωνα με τον κανόνα θα σήμαινε *φλεγμονή των κυττάρων*, περιγράφει τη φλεγμονή μαλακών μορίων ή συνδετικού ιστού.

7 Συμπεράσματα

Οι ιατρικοί όροι με την κατάληξη *-ίτιδα* σχηματίζονται σύμφωνα με τους κανόνες σύνθεσης και παραγωγής της γενικής νεοελληνικής γλώσσας. Πρόκειται για ένα σύνολο όρων που πληροί όλες τις ορολογικές αρχές της ονοματοδοσίας – *διαφάνεια, συνέπεια, γλωσσική καταλληλότητα, γλωσσική οικονομία, παραγωγικότητα συνθετικότητα, γλωσσική ορθότητα και γλωσσική εντοπιότητα* – εκτός της *γλωσσικής οικονομίας* σε ορισμένες περιπτώσεις [20]. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό των όρων αυτών είναι η μεγάλη *διαφάνεια*, καθώς με έναν μονολεκτικό όρο ενημερωνόμαστε τόσο για τη φλεγμονώδη φύση της πάθησης, όσο και για τη θέση αυτής. Στη *διαφάνεια* αυτή συνεισφέρουν και οι επιπρόσθετοι προσδιορισμοί που μας δίνουν ακόμα περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την αιτία της φλεγμονής, με τον επικρατούμενο τύπο της βλάβης κ.ά. Για τους παραπάνω λόγους η ονοματοδοσία της κατηγορίας αυτών των ιατρικών όρων μπορεί να αποτελέσει χρήσιμο υπόδειγμα και για άλλα θεματικά πεδία, επιστημονικά ή μη.

8 Παραπομπές

- [1] Dorland's *Ιατρικό αγγλοελληνικό & ελληνοαγγλικό λεξικό*, Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδη, Αθήνα 1997
- [2] Αναστασιάδη-Συμεωνίδη Α., *Αντίστροφο λεξικό* (επιγραμματική παραλλαγή: <http://www.komvos.edu.gr/dictionaries/dictOnLine/DictOnLineRev.htm>)
- [3] Davidson, *Γενικές Αρχές και Κλινική Πράξη της Ιατρικής Παθολογίας*, Παριζιάνου, 2005
- [4] Θεραπευτική Κλινική Πανεπιστημίου Αθηνών, Παθολογικός Τομέας ΠΓΝ «Αλεξάνδρα», *Θεραπευτική των συχνότερων νοσημάτων εσωτερικής παθολογίας*, Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδη, Αθήνα 2008
- [5] Eric B. Larson, Paul G. Ramson, *Εγχειρίδιο Θεραπευτικής*, Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδη, Αθήνα 2000
- [6] Μουντοκαλάκης Θ. Β., *Διαφορική Διάγνωση*, Παριζιάνου, 2002
- [7] Δημόπουλος Κ. Α., *Ουρολογία*, Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδη, 1998
- [8] Μουλόπουλος Σ. Δ., *Θεραπευτική εσωτερικών νόσων*, Παριζιάνου, 2008
- [9] Αραπάκη Γ. Ι., *Κλινική σημειολογία και διαγνωστική*, 2006
- [10] Thomas P. Habif MD, *Δερματικά νοσήματα – Διάγνωση και θεραπεία*

- [11] Αδαμόπουλος Γ., Παπαφράγκου Κ., Φερεκίδης Ε., Τζαγκαρουλάκης Α., Κανδηλώρος Δ., Μανωλόπουλος Λ., *Μαθήματα Ωτορινολαρυγγολογίας*, Ιατρικές Εκδόσεις Ζήτα, Αθήνα
- [12] Μόσχος Μ. Ν., *Εισαγωγή στην Οφθαλμολογία*, Ιατρικές Εκδόσεις Ζήτα
- [13] Böcker Denk Heitz, *Παθολογική Ανατομική*, Ιατρικές Εκδόσεις Π.Χ. Πασχαλίδη, 2007
- [14] Δημητράκος Δ., *Μέγα λεξικόν όλης της ελληνικής γλώσσης*, 1964
- [15] Webster's Random House Unabridged Dictionary, V3.0, 1999
- [16] Τριανταφυλλίδης Μ., *Νεοελληνική Γραμματική (Αναπροσαρμογή)*, ΟΕΔΒ, Αθήνα, Έκδοση 1998
- [17] Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), *Νεοελληνική Γραμματική της δημοτικής*, Θεσσαλονίκη 2002
- [18] Βαλεοντής Κ., *Νεοελληνικά σύνθετα ρήματα που προέρχονται με δύο τρόπους σύνθεσης από απλά ρήματα με αρχαιοελληνική προέλευση – Σημασία και χρήση τους στην σύγχρονη οροδοσία/ονοματοδοσία*, Πρακτικά 6ου Συνεδρίου «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Ελληνική Εταιρεία Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), Αθήνα 2007.
- [19] Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών (Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη), Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής (επιγραμματική παραλλαγή: <http://www.komvos.edu.gr/dictionaries/dictonline/DictOnLineTri.htm>)
- [20] Σχέδιο ΕΛΟΤ 402:2009, *Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι*

Τατιάνα Βαλεοντή

Τελειόφοιτη της Ιατρικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών,
Ομόλογο μέλος της ΕΛΕΤΟ
Καραμανλάκη 18, 11253 Αθήνα
Τηλ.: 210 8619521, 6976187448
Ηλ-διεύθυνση: taniavaleonti@gmail.com